

XVI. YÜZYIL FRANSA'SINDA VERGİLER VE VERGİ İSYANLARI*

Zeynep AĞDEMİR¹

Özet

XVI. yüzyıl feodalizmin çöküşü ile kapitalizmin doğuşuna işaret eder. Bu tarihsel süreç vergileri de kapsayan pek çok toplumsal veçhede farklı toplumsal sınıfları karşı karşıya getiren çatışmaları barındırmıştır. XVI. yüzyıl Fransa'sında pek çok vergi isyanı yaşanmış, vergi tahsildarlarının köylüler tarafından öldürülmesi geleneksel bir hal almıştır. Bu bağlamda, bu çalışmanın temel amacı, XVI. yüzyıl Fransa'sında gerçekleşen vergi isyanlarını XVI. yüzyıl toplumsal yapısını ele alarak incelemektir. İlk olarak XVI. yüzyıl Fransa'sı üretim ilişkileri incelenerek anlaşılmaya çalışılmıştır. İkinci olarak Fransa'nın idari, dini ve mali yapısı ele alınmıştır. Vergi isyanları ise bu toplumsal yapı dikkate alınarak oluşturulan sorulara cevaplarla birlikte sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: XVI. yüzyıl Fransa'sı, vergi isyanları, toplumsal üretim ilişkileri, idari yapı, mali yapı.

Jel Sınıflandırılması: H2, N4, N43, N9, N93.

THE TAXES AND THE TAX REVOLTS IN THE SIXTEENTH CENTURY FRANCE

Abstract

The sixteenth century has indicated the collapse of the feudalism and the beginning of the capitalism. This historical phase had contained several social contradictions involves taxes. Several tax revolts had placed in sixteenth century France and the killing of the tax collectors had been a tradition. In this context, the main aim of the article is to analyse the tax revolts with the 16th France society structure. Firstly, the study has analyzed the social structure of the France through social relations of production. Secondly, the executive, religious and fiscal structure of the 16th France have examined. Considering the social structure of the 16th century France with answers to questions about tax revolts, tax revolts are revived in the conclusion.

Key Words: The sixteenth century France, tax revolts, social relations of production, executive structure, fiscal structure.

Jel Classification: H2, N4, N43, N9, N93.

* Bu çalışma Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalında yazılmakta olan doktora tezi esas alınarak oluşturulmuştur, tüm eksikler ve hatalar bana ait olmak üzere Serdal Bahçe'ye teşekkür ederim. Ayrıca Altuğ Murat Köktaş'a yardımları için teşekkür ederim.

¹ Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, SBF, Maliye Bölümü, zeynepagdemir@gmail.com

GİRİŞ

K. Marx, XIX. yüzyıl Fransa'sı için şöyle diyordu: "Köylü şeytanı resmetse onu vergi tahsildarı kılığında resmeder" (2006: 112). XVI. yüzyıl Fransa'sında durum pek de farklı değildir, köylü mızraklarının hedefi gelenekselleşmiş bir biçimde vergi tahsildarlarıdır. Otlaklarından bataklık bölgelerine kadar Fransa, köylülerden tüccarlara farklı toplumsal sınıfların kan kıyamet vergi isyanlarına tanık olmuştur. Vergilere isyan eden tüccarlar, ittifaka girdikleri köylülere ihanet edip, köylülerin taleplerini yok sayabilmiş, soylular krala karşı birlikte çıktıkları yolda taraf değiştirip köylüleri katledebilmiştir. Bu toz duman içinde Argos² gibi iyi bir gözlemci olup "bekle gör" tutumu izleyen bazı sınıflar ise tarihin arka sahnelerinde yer almayı seçmişlerdir. Görünen odur ki toplumsal sınıfların bazılarında Eros'un kurşun okları³ bazılarında ise altın uçlu okları isabet etmiştir. Bu yazının amacı feodalizmin çözülüşünün başladığı ve kapitalizmin yeni yeni filizlendiği bu çalkantılı yüzyılda vergileri ve vergi isyanlarını toplumsal ve tarihsel bir çerçevede ele almaya çalışmaktır. Bu sebeple, çalışma ilk önce XVI. yüzyıl Fransa toplumunu üretim ilişkilerini ele alarak anlamaya çalışacak, kent ve kırlara hakim üretim süreçleri betimlenecektir. Mali yapının anlaşılması için önemli bir yere sahip olan idari yapı üzerinde kısaca durulacaktır. Toplumun dini yapısı, kilisenin toplumsal etkisinin önemi ve vergi erki nedeniyle ayrıca önem verilmesi olan bir başlık olarak ortaya çıkmaktadır. Ardından, ülkenin mali yapısı ve vergi isyanları incelenecektir. Sonuç bölümünde ise vergi isyanları, ülkenin toplumsal yapısı dikkate alınarak ve aşağıda oluşturulan sorunsallara verilen cevaplar üzerinden yorumlanmaya çalışılacaktır:

Verginin türü ne? (b) hangi sınıf veya sınıfların isyanı? (c) dinsel mi dinselliği aşan bir isyan mı? (d) vergi ne vesileyle çıkıyor? (e) kentsel mi kırsal mı? (f) ne kadar sürüyor? (g) lider mi halk ayaklanması mı? (h) coğrafik yayılma alanı ne düzeyde? (i) siyasal iktidarı tehdit ediyor mu? (i) ileriye aktarımı ne?

I. ÜRETİM İLİŞKİLERİ ve TEMEL SINIFLAR

I. I. Kentler

XVI. yüzyılın başında Fransa tam anlamıyla bütünlüğe sahip değildir. Sınırları belirli değildir ve ortak dili bile yoktur (Knecht, 1996a: 1). Fransa, Avrupa'nın kalabalık ülkelerinden biridir. Paris'in nüfusu 200-300 bin arasındadır. Lyon 60 bin, Rouen, Nantes ve Bordeaux yaklaşık 20-35 bin nüfusa sahip diğer büyük kentlerdir. Toulouse, Montpellier, Marsilya, Orléans'ın nüfusları yaklaşık 15-20 bin arasındadır. (Le Roy Ladurie, 2002: 14). Nüfusu bin dolaylarında olan pek çok kent bulunmakta, kentlerin önemli bölümü 5 bin nüfusun altındadır (Benedict, 1989: 10, 24-25). Kentler arası ulaşım oldukça yavaştır. Paris'ten Amiens'e yolculuk iki gün sürerken, Paris'ten Limoges'e altı gün, Bordeaux'ya yedi buçuk gün, Lyon'a altı-yedi gün, Marseille'ye on-on dört gün sürmektedir (Knecht, 1996a: 2). Kentliler geçimlerini el zanaatı, manifaktür ve ticaretten elde etmektedirler. Üzüm üretimi bazı kentler için önemli bir gelir kaynağıdır. Paris, Orléans, Reims, Lyon'da üzüm bağları bulunmakta, üzümler şarap haline getirilip, Bordeaux ve La Rochelle'den ihraç edilmektedir. Ticaretin gelişmesiyle Lyon pek çok ülkeden tüccar barındıran ve finans merkezi bir kent haline gelmiştir. Bordeaux ise her yıl İngiliz şarap filolarının uğradığı güneybatının en önemli limanıdır. Ticaretteki ilerleme manifaktür üretimini tetiklemiştir. Fransa'da manifaktür üretimin merkezi, dokumacılığın yaygın biçiminde yapıldığı Languedoc bölgesidir (Knecht, 1996a: 7-8). Nehir kenarları ve limanlardaki yerleşim yerlerinin önemli kısmını tüccarlar, tekneçiler, şarap fiçisi üreticileri, kentlerin ise dikkate değer kısmını zanaatkarlar ve dükkâncılar oluşturur. Manifaktür

² Argos, Yunan mitolojisinde Hera'nın uşaklarından biridir, yüz gözü vardır ve uyurken bile gözlerinin açık olması nedeniyle iyi bir gözlemci olduğu bilinir.

³ Eros'un kurşun okları nefreti, altın okları ise aşkı ifade etmektedir.

üretimin yoğunlaştığı kentlerde ise zanaatkârların ve dükkâncıların ağırlıkları artmaktadır (Benedict, 1989: 12).

Kentlerdeki temel çelişki zanaatkâr ve tüccar arasında yaşanmaktadır. 14. yy.'da tüccar ve zanaatkâr arasında önemli fark yokken, XVI. yy.'da tüccarlar zanaatkârları hakimiyet altına almışlardır. Le Roy Ladurie, XVI. yy. sonunda Romans'da tüccar ve zanaatkârlar arasında niteliklerin keskin biçimde ayrıldığını söylemektedir. Zanaatkârlar kendilerine yün satan ve onlardan kumaş alan ve tokaçlama değirmeni kiralayan tüccarlara bağımlı hale gelmiştir (2002: 21). Tüccarlar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Shakespeare'ın *Venedik Tüccarı*'ndaki Antonio gibi gemisi batınca yok olan küçük tüccarlar varken, ithalatının önemli bölümüne egemen olan zengin tüccarlar da bulunmaktaydı. 1569 yılında Lyon'da ithalat yapan 532 tüccardan 10 ithalatçı tüccar, ithalat değerinin yüzde 36.6'sını ve en büyük 43 ithalatçı ise ithalat değerinin yüzde 74'ünü kontrol etmekteydi. Geriye kalan yüzde 26'lık ithalata ise çoğunluğu küçük ölçekte çalışan 489 tüccar hakimdi. Büyük tüccarların önemli bölümü Lucca, Cenova ve Milan'dan geliyordu, diğerleri ise Lyon'lu kumaş ve baharat tüccarlarıydı (Beik, 2009: 107-109).

I. II. Kırlar

XVI. yüzyıl Fransa'sında nüfusun büyük kısmını kırlar oluşturmaktaydı. Kır üretiminin temel birimi çiftçi ailesiydi. Çiftçi ailesi eksik bir ekonomiydi çünkü manifaktür ürünlere ve temel metalara ihtiyaçları vardı (Hilton, 1995: 156). Kırlar bir *manor*'un veya bir lord kalesinin etrafında yerleşmişti. Her köy evinin bir bahçesi ve hayvan besleyecek alanı bulunmaktaydı. Otlaklar, bataklık, üzüm bağları meyve bağları köylerin etrafını çevrelemekteydi. Kuzey, merkez ve doğu bölgelerde çok miktarda bataklık varken, batı bölgeler bol otlaklara sahip olduklarından daha zenginlerdi. Üretim araçları ilkel düzeydeydi, köylüler tarlalarını ekip, biçerken saban kullanmaktaydılar. Hayvan beslemek ailenin geçimi ve yükümlülüklerin karşılanması için önemliydi. Mahsul verimi düşüktü, köylüler daha rahat bir yaşam sağlayacak düzeyde toprağa sahip değillerdi.

Bir aileyi 5-6 hektarlık bir toprak geçindirebilirken, bazı bölgelerde 1 hektardan az toprağa sahip köylüleri görmek mümkündü. Geçimlerine yetmeyecek ölçüde toprağı olan köylüler, geçimlerini toprak kiralayarak, ekin zamanı büyük şehirlerde çalışarak, hizmetkârlık yaparak ve manifaktürde çalışarak sağlamaktaydı (Beik, 2009: 15-22). Sadece Normandie, Languedoc ve Paris gibi bölge ve kentlerde değil Fransa genelinde de küçük toprak mülkiyeti yaygındı. Satış hakkı üzerinden bakılacak olursa, temel üretici sınıf olan köylüler küçük toprakların yüzde 40'ına veya 50'sine sahipti. Bu oran ülkenin bölgelerine göre farklılık göstermekteydi. Ülkenin merkez ve güneyinde küçük toprak mülkiyeti yaygınken, Bourgogne'de ve Normandie'de köylüler toprağın mülkiyetine değil kullanım hakkına sahipti. Çeşitli bölgelerde, toprak mülkiyetinden ve kullanım hakkından yoksun tarım işçileri de bulunmaktaydı (Clark, 1995: 208). Serflik XII. yüzyıldan XVI. yüzyılın ortalarına kadar gittikçe azalmıştı. Serflik yükümlülükleri askıda bırakılmış ve yürürlükten kalkmıştı. Serflerin özgürlüğü verilmek yerine satılmıştır. Senyörler bu satışlara tefeci ve vergi borçlarını ödemek için ihtiyaç duymuşlardı (Bloch, 1966: 106-107).

Senyörlük toprakları ise ikiye ayrılmaktaydı. Lordun kendi toprakları *demesne* topraklardı, bu toprakların bir kısmını lordun evi veya kalesi oluşturmaktaydı. *Demesne* topraklar köylüler veya tarım işçileri tarafından işleniyordu. *Mouvance* denen topraklarda ise lord toprakların kullanım hakkını veriyor, bu hakkın karşılığında yıllık *cen* adı verilen bir ödeme alıyordu (Beik, 2009: 27-28). Soylular arasında da farklılıklar mevcuttu. Soylu sınıfın tepesinde kraliyet soyundan gelen dükler bulunuyordu. Prens Condé, Rohan ve Montmorency aileleri gibi kraliyet soyundan gelenler buna örnek verilebilir. Krallığın en büyük askeri gücüne sahiptiler. Krallığın farklı bölgelerinde büyük toprakları bulunmaktaydı. Örneğin, Montmorency dükü Languedoc, Bretagne, Normandie ve diğer bölgelerde topraklara sahipti. Condé ailesinin Bretagne, Provence, Picardy, Berry ve Bourgogne'de toprakları vardı. Diğer senyörler üzerinde güçleri vardı ve senyörel yargılama hakkına sahiptiler. Örneğin, Bretagne bölgesinde Rohan düklüğü yüzden fazla köyün yargı gücünü elinde tutuyordu (Collins, 1995: 38). Guise ailesi 1570'lerde Fransa'nın en zengin ailesiydi. Yıllık geliri 235, 507

*livre*⁴ ydi. Champagne, Île-de France ve Picardy yoğunluklu olmak üzere çok sayıda toprağa sahipti. Aynı zamanda kraldan mahkeme görevleri için maaş alıyor, krala borç veriyor ve kraliyet hediyeleri de alıyordu (Beik, 2009: 89).

Toprak sahiplerinin önemli bölümü vergilerden muaftı, kendi gelirlerine ek olarak kraldan maaş almaktaydılar, yargı sisteminde üst mevkideydiler (Baumgartner, 1995: 47-48). Maaşlılar arasında kral mahkemelerinde çalışanlar, krallık görevlileri ve valiler yer almaktaydı. Krallar, soylulara maaşın yanında, toprak ve çeşitli hediyeler de vererek etkilerini arttırmaya çalışmaktaydılar. Maaşlar bazı soylular için önemli bir geçim kaynağıydı (Kettering, 2001: 66). 1550'lerden sonra ise enflasyon ve lordların paraya olan ihtiyacı demesne toprakların *mouvance*'e çevrilmesine, *mouvance* toprakların ise satılmasına neden olan bir dalga başlatmıştır, bu süreç 1640'lara kadar devam etmiştir. Örneğin Bretagne'de feodal aileler varlıklarını 17. yüzyılın yarısına kadar sürdürmüş, ancak sonraları toprakları *Parlement* ve Nantes'teki zengin tüccarlar tarafından satın alınmıştır (Beik, 2009: 31).

II. İDARİ YAPI

XVI. yy. Fransa'sında kral ile soylular arasındaki ilişki bölgeden bölgeye farklılık gösterdiği gibi sürekli değişmiştir. Ancak bazı genellemeler yapmak mümkündür. Krallık Konseyi en merkezi güç ve temel yönetim organıdır. Konsey üçe ayrılmıştır: *Council Proper* yani gizli konsey, geniş yetkilere sahip olan *Parlement* veya Üst Hukuk Mahkemesi ve *Cour des Comptes* yani mali mahkeme (Grant, 2013: 4). Krallık Konseyine düzenli olarak katılan kraldır, dük ve prensler konseye katılıp konsey dışı olabilir (Potter, 1995: 90-91). Krallık Konseyinin dışında XVI. yüzyılın sonuna kadar yaklaşık on altı yerel meclis bulunmaktadır. Yerel meclislerle kral arasındaki ilişki yerel meclislerde sınıfların görece güçlerine bağlı olarak değişmektedir (Parker, 1990: 7). Krala bağlı bölgeler olduğu gibi kraldan özerkleşen bölgeler de bulunmaktadır. Yani temelde yerel bölgeler ikiye ayrılmaktaydı: krallıktan bağımsızlaşan (*pays d'etats*) ve özerkliğini kaybedip kralın egemenliğine giren bölgeler (*pays d'election*). Özerkliğe sahip olan bölgeler Languedoc, Provence, Bourgogne, Bretagne, Dauphine ve Normandie'dir. Ancak bunlar arasında en ayrıcalıklı olanlar Bretagne ve Languedoc'tur. Merkezi yönetim ile yerel bölgeler arasında sık sık çatışmalar yaşanmaktaydı (Grant, 2013: 13).

III. DİNİ YAPI

Krallık dini bölgelere, bu bölgeler ise piskoposluklara ayrılmıştır, kral bölgelere piskopos atama yetkisine sahiptir. Kral 1516 yılındaki *Concordat of Bologna* ile Katolik Kilisesi üzerinde hakimiyet sağlamıştır. Kilise ile krallık iç içedir, dolayısıyla kilisenin büyümesi krallığın büyümesi anlamına gelmiştir (Neely, 1992: 5). Fransa'da kilise vergilerden muaftı, ancak 14. yüzyılda kral kiliseden zorunlu olmayan hediyeler istemeye başlamıştı. Kral ile kilise arasındaki mali ilişki 1561 yılında *Poissy* Sözleşmesiyle kilisenin altı yıl için 1,6 milyon *livre* ödemeyi kabul etmesiyle düzene girmiştir. XVI. yy. sonlarında kilisenin temel mücadelesi krala ödenen vergileri azaltmak olmuştur (Shennan, 1969: 23). Kilise krala vergi öderken, toprakları üzerindeki köylülerden *tithe* adında ürün üzerine konulan bir vergi almaktaydı. Diğer yandan kişisel *tithe* de vardı, bu da ayinler için alınmaktaydı (Brissaund, 1915: 166). Kilise de homojen bir bütün değildi. Üst düzey din adamları iyi eğitilmiş soylu ailelerden gelen toprak sahipleriydi, rahipler genellikle yoksul kişilerdi (Spielvogel, 2011: 401).

I. Francis ve II. Henry döneminde krallar, içinde Guise dükünün de bulunduğu toprak soyluların bir bölümü ile ittifak halindeydi. Krallığın nimetlerinden yararlanan soylular, diğer soylular tarafından rahatsızlıkla karşılanıyordu. Bu dönemde savaş maliyetlerinin karşılanması için

⁴ 1576-1602 yılları dışında Fransa'da kullanılan para birimi *livre tournois* olarak adlandırılıyordu. *Livre* 20 *sous*'dan oluşuyor *sous* ise 12 *deniers* etmekteydi (Collins, 1995: 27).

borçlar, vergi artırımları, soyluluk unvanı satışları ve devlet görevleri satışları gibi önlemlere rağmen krallık maliyesi denkleştirilemiyordu. Guise dükü bu önlemlerin yanında soylulara verilen hediyelerin kesilmesi, bazı devlet görevlilerinin azaltılması gibi uygulamalara gidince bu durum rahatsızlığı arttırdı. Guise dükünün karşısında Prens Conde ve Languedoc soyluları Henri de Montmorency ve Damville Protestan hareketi desteklediler (Kettering, 2001: 97-99). Guise dükünün Fransa Kilisesi ile önemli ilişkileri vardı, Fransa Kilisesinin önde gelen liderlerinden biri olan Kardinal Lorraine Guise'nin kardeşiydi (Le Roy Ladurie, 1994: 175).

Kralın Katolik Kilisesi ile ittifak halinde olduğu Fransa'da Protestanlık önceleri özellikle üçüncü tabaka⁵ arasında yaygındı ve krala karşı pasif bir direniş halini almıştı. Protestanların en yoğun yaşadığı yerler Languedoc'un kırsal bölgeleriydi. Geriye kalanlar ise Güney Fransa, Güneybatı Dauphine, Picardy, Normandie, Kuzey Paris, Champagne gibi bölgelerde yaşıyorlardı. II. Henry döneminden sonra soyluların önemli bir kısmı Protestanlığa geçmişti. Protestanlık çoğu ülkede soylulara güç ve kazanç sağlamıştı. Fransa'da da soylular kilisenin gücünü ve zenginliğini sorguluyor ve Protestanlara hoşgörü gösterilmesi, kilise mallarının istimlak edilerek devletin borçlarının ödenmesi gibi taleplerde bulunuyorlardı (Grant, 2013: 94-95,102). Protestanların arasında önemli ölçüde soylu bulunmasının bir nedeni fiyat dalgalanmalarından kaynaklanan refah düşüşünün kilise reformu sayesinde telafi edilme isteğiydi. Ancak Protestan soylular arasında sadece daha alt düzeydeki soylular değil, zengin soylular da bulunmaktaydı. 1560'larda neredeyse soyluların yarısı Protestanlığa geçmişti (Knecht, 1996a: 322).

IX. Charles döneminde Catherine Medici pek çok düzenlemeyle Katolik ve Protestanlar arasında uzlaşa sağlamaya çalıştı. 1560 ve 1561'de kilisenin malvarlıkları bazı Katolik ve Protestanların onayıyla satıldı. Çatışmalar çeşitli biçimlerde devam etti (Le Roy Ladurie, 1994: 172-173). Protestanlar 1572 yılında Krala karşı anayasa hazırladılar. IX. Charles 1574 yılında hayatını kaybettiğinde, III. Henry tahta geçecekti, ancak kardeşi Alençon Dükü François krala karşı Protestan tezleri sundu. Protestanların karşısında Montpensier, Katolik Bourbonlar, Guise ve Nevers gibi soylular duruyordu. Savaşta Protestanlar ağırlık kazanınca III. Henry zor duruma düştü. Katolik soylular kralı ülkeyi yönetememekle suçladılar. Kralın savaşa girmek için vergileri attırılması gerekirken, Katolik soylular vergilerin yükseltilmesini istemiyorlardı. 1578-1580 yıllarında isyanlar patlak verdi. Nüfus artışı, on beş yıldır süren savaşın etkileri, krallığın otorite kaybı, feodal baskı Provence, Vivarais ve Dauphine bölgesinde köylü isyanlarına neden oldu (Holt,1995: 98-115). Katolik soylular kralı azletmeyi deneyince Guise dükü öldürüldü. Ardından Protestanlar ve Katolikler arasındaki çatışma 1589 yılında Protestan Kral IV. Henry'nin Protestanlara bazı haklar vermesiyle bitse de Katolik dini ve Kilisesi 1590'lar sonrasında ülkede ağırlığını arttırmıştı (Kettering, 2001: 97-99).

IV. MALİ YAPI

XVI. yüzyıl Fransa'da krallık gelirleri basit olarak ikiye ayrılmaktaydı. Kralın kendi topraklarından elde ettiği gelirler olağan gelirler, vergilerden elde edilen gelirler ise olağandışı gelirler olarak adlandırılıyordu. Olağandışı gelirler özel bir amaçla ve sınırlı bir zaman diliminde özellikle savaş zamanlarında alındığı için böyle adlandırılmaktaydı. Buna rağmen XVI. yüzyılda hem barış hem savaş zamanında alınan vergiler de bulunmaktaydı. (Knecht, 1996b: 20). Krallık genelinde vergilerin uygulanma biçimi sayısız farklılık içermekteydi, dolayısıyla vergilere ilişkin genellemeler yapmak sorunlar içerse de bazı ortaklıklardan bahsetmek mümkündür. Fransa'nın temel dolaysız vergisi *taille*'dir. *Taille* gelir ve servet üzerinden alınan bir vergiydi. Bu vergi 14. yüzyılda *fouage* olarak adlandırılmaktaydı. Etimolojik olarak aile anlamına gelen *feu*'dan türemişti. 14.yüzyılın sonları ve 15.yüzyılın başlarında bu verginin ismi kelime anlamı kesmek olan *taille* olarak değiştirilmişti. *Taille*, *taille reelle* ve *taille personel* olarak ikiye ayrılmaktaydı. *Taille personnelle*'de vergileme kişisel gelir üzerinden yapılırken, *taille reelle*'de vergileme toprak

⁵ *Tiers-état*, yani üçüncü tabaka Fransa'da kral, soylular ve din adamları dışındaki sınıfları ifade etmek için kullanılmaktadır.

üzerinden yapılmaktaydı. Başka bir deyişle *taille reelle* toprağın soyluluğuna göre toprak üzerinden alınan bir vergi iken, *taille personelle* kişinin vergi yükümlüsü olup olmamasına bağlı olarak alınmaktaydı. Krallığın kuzeyinde *taille personelle* uygulanırken, güneyde *taille reelle* uygulanmaktaydı. Soyluların önemli kısmı *taille*'den muaf tutulmuştu. Kuzeydeki soyluların muafiyeti *taille personelle*'den dolayı daha geniştir. Kuzey bölgelerdeki soylulara vergi muafiyeti XIV. yüzyılda köylülere karşı mücadelelerinin karşılığı olarak kral tarafından verilmişti. Güneydeki soylular ise toprak gelirlerinden dolayı *taille*'den muafıydı. Soyluların dışında, bazı bölgelerdeki (Paris, Lyon) burjuvalar, din adamları bu vergiden muafıydı (Collins, 1995: 18-19). Bazen kral, tüm kent sakinlerine çeşitli sebeplerden ötürü muafiyet verebilmiştir. Montaigne, *Yol Günlüğü*'nde Huguenot'larla yaşanan savaş sonrası kentin surlarının yıkılmış olmasına rağmen İngiliz saldırısına dayanan Meaux kenti sakinlerinin *taille* ve diğer vergilerden muaf tuttuğunu yazar (2012: 40). XVI. yüzyılda *taille*'yi tamamlayıcı vergiler çıkarılarak *taille* miktarı yükseltilmiştir. Bu vergiler posta servisi ve savaş finansmanı, set, yol ve köprü tamiri için kullanılmak üzere alınan *crue*, *the grande crue* ve *tailion* adlarındaki vergilerdir.

Fransa için önemli olan diğer bir vergi tuz üzerinden alınan *gabelle*'ydi. Fransa'nın bazı bölgelerinde krallık tuz üretim tekeline sahipti, aynı zamanda tuz satışını kontrol ediyordu. Bretagne ve güneybatıda krallığın tekelinin dışında üretim yapılmaktaydı, buralardaki tuz vergilemeye tabi değildi veya indirilirdi. Krallığın kontrolü kuzey ve merkez bölgelerde güçlüydü. Tuz krallık ambarlarına (*greniers a sel*) getirilerek buradan dağıtılmaktaydı. Tüccarlar satacaıkları tuzu krallık ambarlarından vergilendirilmiş şekilde almaktaydılar. Krallık yasadışı satışı engellemek için herkesin ortalama ihtiyacı kadar tuzu krallık ambarlarından almasını zorunlu tutmuştu. Vergi, batıda satış fiyatının çeyreği veya beşte biri tutarında, güneyde krallık deposu tarafından belirlenen tarife üzerinden uygulanmaktaydı (Knecht, 1996b: 21). Krallık üç *gabelle* bölgesine ayrılmıştı: Krallık demesnelerinin olduğu *pays de grandes gabelles*, *pays de petites gabelles* (Languedoc, Burg, Dauphine, Provence) ve *pays de quart de sel* (Guyenne, Saintonge, Aunis, Potiou, Périgord, Limousin ve Marche). *Pays de grandes gabelles* ise *greniers a sel*'lere ayrılıyordu. Bu bölgeleri *grenetier*'ler yönetiyordu. Tuz tüccarları tuzlarını *greneteir*'lerden almak ve sabit bir fiyattan satmak zorundaydı. *Pays de quart de sel* bölgelerinde ödenen *gabelle*, *pays de grandes gabelles*'e göre çok hafif kalıyordu (Knecht, 1982: 385-386).

Aides, düzenli ve büyük miktarda satılan mallar üzerinden alınan vergiydi. Ülkenin en fazla beşte ikisinde uygulanmakta ve her bölgede farklılık göstermekteydi. *Traites* ile birlikte *aides* Bordeaux'da şarap fiyatını on kat arttırmaktaydı, bu da vergilerin ne kadar yüksek olduğunu bir göstergesiydi (Brissaud, 1915: 455). *Traites* ihracat ve ithalat üzerinden alınan gümrük vergisiydi. Gümrük vergisi öncelikle krallığın kendine yeterliliğini sağlamak, savaş dönemlerinde yaşanacak kıtlığa karşı önlem almak için ihracat üzerine konulmuştu. Tahıl, şarap gibi temel gereksinimlerin ihracatının yasaklanması böylelikle bölgenin geçimini sağlaması amaçlanmıştı. İthalat üzerinden alınan vergiler yavaş yavaş yürürlüğe girmişti, ihracat üzerine konan vergiler ithalat vergilerden daha ağır olmuştur. 1500'lerden önce dış rekabet tehdit olarak görülmemişken, Colbert öncesi dönemde de gümrük vergileri ev endüstrisine korumaya yönelik olarak pek uygulanmamıştır. Krallık içerisinde ticareti önemli şekilde engelleyecek ölçüde sayısız gümrük bariyeri bulunmaktaydı (Brissaud, 1915: 456-7).

Vergileme yetkisi krala aitti. Ancak *pays d'etat* (Languedoc, Provence, Bourgogne, Bretagne, Dauphine ve Normandie) bölgelerindeki yerel meclisler kralın istediği vergi toplamını yükseltmeye, düşürmeye veya reddetmeye yetkiliydi (Grant, 2013: 15). Vergi bölgeleri *generalite* ve *election* olarak ayrılmıştır. Bu bölgelerdeki vergi idaresi sırasıyla *tresorier* ve *eluslar* tarafından yürütülmüştür. Her *generalite*'deki vergi ofisi veya *receveurs-generaux* vergileri *generalite* ve *election*'lara bölmektedir. Her sonbahar *tresorier* kendi *generalite*'sinin gelecek yıl ödemeyi taahhüt edeceği *taille* miktarını kıtlık, salgın hastalık gibi vergi kapasitesini etkileyecek durumları dikkate alarak belirlemektedir. *Tresorier*, vergi miktarı konusunda bilgilendirildiğinde, bu miktarı *electionlar* arasında dağıtır, *eluslarda* bu miktarı kendi bölgelerine paylaşırlar. Bu sistemle birlikte vergi yüklerinin dağılımları *elus* ve *tresorier*'in keyfiyetine kalmaktadır (Knecht, 1996b: 22).

Özerk bölgelerde vergi miktarının belirlenmesi farklı bir biçimde, Provence örneğinde görüldüğü gibi krallık ve yerel meclisler arasında gerçekleşen pazarlık üzerinden ilerlemektedir.

Krallık ve yerel meclis arasındaki anlaşma yıllık mali yükümlülükler üzerinde olmakta, borç, ordu için gerekli harcama, kentte yapılacak bakım ve onarım giderlerini içermektedir. Örneğin, 1639'da krallık, 300 bin livre ordunun kış konaklaması, 40 bin livre onarım giderleri, 40 bin livre taburun konaklaması, 50 bin Toulon'da yeni istihkâm inşası, 617,048 livre taburun konaklama ve teçhizatı için istemiştir. Yerel meclis ise 40 bin livre tutarındaki ve 617,048 livre tutarındaki tabur masraflarını kabul etmiştir. Yerel meclisler genellikle krallık taleplerine itiraz etmemişlerdir, Provence'de anlaşmazlık sadece iki olay üzerinden patlak vermiştir: ilk olarak *vingtieme* vergisi üzerinde ve ardından da Avusturya Savaşı konusunda. Verginin miktarı üzerinde anlaşıldığında, verginin dağılımı ve tahsilatı yerel meclisler tarafından yapılmaktaydı (Blaufarb, 2012: 26-29).

Dolaysız vergiler, *pays d'election*'da krallık vergi görevlileri tarafından, *pays d'etat*'larda ise yerel tahsildarlar tarafından toplanırken, dolaylı vergiler belli kişilere para karşılığı satılmakta yani iltizam olarak verilmekteydi. Bazı durumlarda krallık demesne gelirleri için iltizam yöntemi kullanılmaktaydı (Lublinskaya, 1968: 226). Toplanan vergilerin bir kısmı krallık hazinesine giderken, diğer kısmı belediyenin cari harcamaları için ayrılıyordu. Vergi görevlileri ve yerel tahsildarlar vergileri toplarken pek hoşgörülü değillerdi, vergilerin ödenmemesi durumunda mallara el koyma ve hapis cezası verme yetkisine sahiptiler. Bununla birlikte vergilerin, vergi tahsildarları ve yerel meclisler tarafından kendi çıkarları için kullanıldığına dair şikayetler yaygındı (Le Roy Ladurie, 2002: 225).

I. Francis döneminin başlangıcında kraliyetin toplam geliri 4.9 milyon livre iken, *taille* 2.9 milyon livreydi. Yani toplam gelirlerin yarısından fazlası *taille* aracılığıyla elde edilmekteydi. *Aides* *taille*'nin üçte biri kadar, *gabelle* ise 286.000 livre yani toplam gelirin yaklaşık yüzde altısı büyüklüğündeydi (Knecht, 1996b: 21). Vergilerin önemli bir kısmı *taille* olarak alınmaktaydı. Ardından *aides* ve *gabelle* gelmekteydi.

Vergilerin büyük bölümü krallık demesnelere tahsil edilmekteydi. Krallık demesnelere çoğunlukla *pays d'election* bölgelerinde bulunmaktaydı. Buradaki dolaylı ve dolaysız vergiler krallık görevlileri tarafından toplandığı için vergi yükü *pays d'etats*'lara göre daha fazlaydı. Kıyı bölgeler olan Languedoc, Dauphine, Bourgogne, Provence ve Bretagne vergi tahsilatı konusunda ayrıcalıkları olduğu için hazineye katkıları azdı (Lublinskaya, 1968: 226).

Soylular *taille*'den muaf olsalar da kiracıları *taille* ödedikleri için, kayba uğrayabiliyor, yerel bölgelerde güçlerine göre kiracılarından yüksek vergi alınmasını engelliyorlardı. Bu anlamda, soyluların güçlü olduğu bölgelerde kiracılarının vergi yükünü düşürmeye çalıştıklarını söylemek yanlış olmaz. *Taille*'nin önemli bölümünü ortakçılar, kiracılar ve zengin çiftçiler ödemekteydi ve düşük gelire sahip olanlar ise en az vergi ödeyenler arasındaydı. Üçüncü tabakadaki diğer sınıflar da *taille* ödemekle yükümlüydü. Satış vergileri daha çok kentlilerin ödediği vergilerdi. Kentlerde mülk sahibi sınıflar vergi ödemeyebiliyorlardı. Örneğin, Breton'da şarap vergisi, şarap ticaretinden değil de perakende satış üzerinden alınmıyordu. Böyle olunca şarabı tüccar kabilelerinden alabilecek olan sınıflar vergiden kaçabiliyordu (Collins, 2003, 233; 247-248).

I. Francis 1523 yılında *receveurs generaux*'un önemini azaltmak için merkezi bir hazine kurmuştur. III. Henry'nin amacı krallığın kontrolünü arttırmak için standartlaşmış ve merkezleşmiş bir vergi sistemi olmuştur. İthalat ve ihracat vergilerini tek iltizam sisteminde birleştirmiş, kuzeyde uygulanan tuz vergisini tekleştirmiş ve *aides*'i merkezileştirmek için çabalamıştır. III. Henry krallık kontrolünün olmadığı veya zayıf olduğu yerler için yeni *generalite* ve *election* bölgeleri düzenlemiştir. Normandie bu bölgelerden biridir. Vergilerle birlikte krallığın diğer gelir kaynağı makam satışlarıdır. Krallık makamları satışlarının artışı soylu ailelerin sayısını arttırmış, böylelikle vergilendirilebilir gelirler düşmüştür. 1453'ten 1666'a kadar potansiyel vergi mükellefi olup vergi listesinde olmayanların sayısı yüzde 263 artmıştır. Buna rağmen 1560'lardan 1580'lere kadar nominal vergi gelirleri üç kat reel gelirler ise yüzde elli artmıştır. IV. Henry döneminde iç savaş yüzünden krallık geliri dibe inmiştir. IV. Henry son on yıllık döneminde iltizam sistemini daha büyük birimler haline getirmiş ve dolaysız vergileri düşürmüştür (White, 1999: 12).

Vergilerin her bölgeye göre farklılık gösterdiği ve krallık denetiminin olmadığı bu dönemde krallar olabildiğince denetimlerini arttırmaya vergi gelirlerini yükseltmeye, vergi uygulamalarını tekleştirmeye çalışmışlardır.

Bodin'in yüzyılın sonlarında kaleme aldığı *On Sovereignty* eserinde dönemin vergilerine dair düşünsel biçimini görmek mümkündür. Bodin'e göre devletin yedi kaynağı vardır ve bu kaynaklardan ilki kralın topraklardır. Çünkü kutsal, dokunulamaz ve devredilemezdir. Vergiler ise gelir kaynaklarının ancak son iki sırasında sayılmıştır. Bu vergiler gümrük ve diğer vergilerdir. Bodin'e göre ithal edilen hammadde üzerindeki gümrük vergileri düşürülmeli, manifaktür ürünler üzerindeki ise artırılmalıdır. Manifaktür ürün ithalatını ve imalatta kullanılan ipek, yün, çelik ve demir gibi hammaddelerin ihracatını engelleyici olmamalıdır. Altın, ipek ve dantel kıyafetler, özel mendiller, altın ve gümüş diş gibi lüks mallar ağır şekilde vergilendirilmeli, devlet kesinlikle yük yaratacak harcamalardan kaçınmalıdır (2009: 228). Kuşkusuz manifaktür mal ithalatını ve manifaktürde kullanılan mallarının ihracatını engelleyecek gümrük vergisi önerisi yeni doğmakta olan tüccar işveren, başka deyişle başlangıç halindeki burjuvazinin çıkarımadır. Lüks tüketim mallarının vergilendirilmesi ise tüketicileri olan zengin soyluları işaret eder görünmektedir.

IV. I. Vergi isyanları⁶

XVI. yüzyıl boyunca toplumsal sınıfların vergiye karşı dirençleri farklı biçimlerde tezahür etmiştir. Bunlardan bazıları isyan, vergi karşıtı dernekler, yasa tasarıları, *Parlement* kararları olarak sıralanabilir.

a. 1514 Agen isyanı

Dönemin vergi karşıtı ilk hareketi 1514 yılında Agen'de görülmektedir. Agen isyanı Bordeaux bölgesinde bulunan Agen'de şarap ve diğer tüketim malları üzerine koyulan gümrük vergilerine karşı başlamıştır. Agen'liler çan çalarak şehrin ana meydanına çıkmış ve kalabalık belediye binasına saldırmıştır. İsyân, kent meclisinin savaş nedeniyle oluşan borçlarını ödemek için vergileri yükseltmesiyle patlak vermiş, yerel oligarşi, zengin aileler, kent işlerini kendi çıkarları için kullananlar ve vergileri adil dağıtmayan görevlilere yönelmiştir. İsyana farklı alanlardan zanaatkârlar, tüccarlar ve şehrin çeperinde yaşayan yoksul kentliler katılmıştır. İsyân yerel meclise yönelik olsa da monarşik devlete karşıdır. İsyân iki hafta sürmüş Bordeaux yerel meclisi tarafından bastırılmıştır (Zagorin, 2003: 237-238).

b. Tithe isyanı

Agen isyanı sonrası büyük bir coğrafyayı içine alan *tithe* isyanı patlak vermiştir. XVI. yüzyıldan ve Reform'dan önce, Roma Katolik Kilisesine ve sonraları Huguenot'lara *tithe* ödememe eğilimi başlamış ve bu eğilim Fransa'ya da yayılmıştır. Alsance'da ve İsviçre'de 1502-1505 yıllarında *tithe* karşıtı vergi grevi başlamıştır. *Bundschuh*⁷ kiliseye vergi ödememek ve kiliseye karşı mücadele etmek için köylüleri isyana dahil etmeye çalışmıştır. İsyân Alsance'dan güneylere doğru Rhone ırmağının alt kısımlarına doğru ilerlemiştir. Köylüler *tithe*'nin kaldırılmasını istemiş, Huguenot'lar da vergi ödemek istememişlerdir. Bu grevler 1529 yılında Lyon'da *rebeine* olarak bilinen *tithe* karşıtı bir isyanla sürmüştür. İsyân 1540'da Midi ve Nimes'e sıçramış, Cevennes'e ise 1550 yılında yayılmıştır. 1560 yılında ise *tithe* karşıtı isyan Midi ve Rhone'den Atlantik kıyılarına doğru ilerlemiştir. Bazı yerlerde Kalvinist köylüler sadece Kalvinist Kiliselere ödemek üzere vergiyi kabul etmişlerdir. Grev, Katolik köylülerin *tithe* ödemeyi reddettiği Agen, Guyenne ve Périgord'a sıçramıştır. *Tithe* karşıtı isyanların kilise açısından ekonomik sonuçları olmuştur. Köylülerin Katolik olduğu Beziers bölgesinde kiliseye vergi ödenmediğinden borçlanan ve borçlarını ödeyemeyen kilise topraklarını satmak zorunda kalmış, soylular, burjuvazi ve tüccarlar bu durumdan yararlanmıştırlar.

⁶ *Revolt, riot, rebellion, insurrection, uprising, rising* gibi kelimeler bazı farklı anlamlar içermektedir, ancak bu çalışmada, kelimelerin Türkçe karşılığı olarak "isyan" kullanılacak, aralarındaki farklar, isyanın içeriği üzerinden analiz edilecektir. Diğer yandan, isyan niteliğinde olmayan ancak vergilere karşı direniş biçimini almış diğer konular da dikkate alınacaktır.

⁷ *Bundschuh*, Almanya'da 1493-1517 yıllarında gerçekleşen köylü isyanına verilen addır, *Bundschuh*-köylülerin o dönemde giydiği çarık benzeri ayakkabı- isyanın sembolü olmuştur.

(Burg, 2004: 156). Lyon'da aynı yıl buğday isyanı başlamıştır. XVI. yy.'da Lyon, İtalyan bankalarının bulunduğu, Avrupa para piyasalarının merkezi olan, yeni basım dükkânlarının açıldığı, dokumacılık ve metal ticaretinin yapıldığı bir yerdir. Lyon, ülkenin pek çok yerinden zanaatkâr ve çocuk çiftçi göçü almaktadır. Kentte önemli ölçüde kıtlık ve yoksulluk yaşanmaktadır. Şehirde pek çok dilenci bulunmakta, sık sık solgunlar ve yağmalar gerçekleşmektedir. Spekülasyonlar nedeniyle yükselen buğday fiyatlarına karşı başlayan tepki kentli emekçilerin ve çocukların katıldığı bir yağmaya dönüşmüş, belediyenin tahıl ambarı ve zengin Lyon'luların evleri yağmalanmıştır. Köylüler de vergi ödemeyi reddetmiştir (Roberts, 1987: 21, 27-28).

c. Vergi muafiyetine itiraz

1537 yılında ise Dauphine *Etat* I. Francis'ten Montelimar ve Gap'in vergi muafiyetinin kaldırmasını istemiştir. Montelimar'ın ve Gap'in vergi muafiyetleri 1341 yılından beri devam etmektedir, vergi muafiyetine karşı verilen tepkiler üzerine krallık 1535-1538 yıllarında ek vergileme yapınca, zenginleşen soylular, krallık görevlileri protesto edilmiş ve vergi ayrıcalıklarına karşı öfke artmıştır. Dauphine *Etat*'ın vergi muafiyetleri ile ilgili talebi ilk olarak 1524 yılında dile getirilmiş, ancak muafiyet 1550'lere kadar devam etmiştir (Burg, 2004: 159).

d. 1542 Gabelle isyanı

I. Francis 1541 yılı Haziran ayında, ülkenin tüm bölgeleri için *gabelle* miktarını *muid* başına 44 *livre* olarak değiştirmiş ve tuzun ülke içindeki dolaşımından alınan vergiyi kaldırmıştır. Böylelikle düşük vergi yüküne sahip bölgelerin vergileri artmışken, vergiden muaf bölgeler vergilendirilmiştir. 1542 yılı Nisan ayında *gabelle* miktarı 24 *livre*'ye düşürülmüş, ancak daha önce vergiye tabi olamayan tuz ve balık için kullanılan tuzun ihracatının vergilendirilmesi kararı verilmiştir (Knecht, 2005: 386). La Rochelle'de 1542 yılı Ağustos'unda yeni vergilere karşı valiyi hedef alan isyan başlamıştır. İsyana soylular, tuz bataklıkları sahipleri ve kentlilerden oluşan yaklaşık 10 bin kişi katılmıştır. 1542 yılının Eylül ayında ise La Rochelle'deki isyan Marennes, Oleron, Saint Fort, Langart'a kadar genişlemiştir. İsyanı bastırmak için krallık ordusu bölgeye gelmiştir. Kral, tuz bataklıkları sahipleri ile görüşmüş ardından La Rochelle'ye gitmiştir. La Rochelle sonrasında 1543 Mayıs'ında, 1542 yılındaki değişikliklerden vazgeçilmiş, ancak *gabelle*'nin tekleştirilmesi hedefinden ödün verilmemiştir. 1544'te *grenier* sistemi genişletilmiş ancak II. Henry dönemine kadar uygulanamamıştır. Batı bölgelerde *grenier* sisteminin uygulanmak istenmesi 1548'deki Guyenne isyanına neden olmuştur (Burg, 2004: 160-161; Knecht, 1996: 246).

e. 1548 Guyenne isyanı

1548 yılında Guyenne isyanı Angoumois'te Mayıs başlarında *pitiaux* adı verilen köylülerin vergi tahsildarlarına, zengin evlere ve krallık görevlilerine saldırmasıyla başlamıştır. Angoumois'te yeterli askeri güç olmadığından Guyenne valisinden isyanları bastırmak için yardım istenmiştir. İsyancı gruplar vergi görevlilerini ararken, zenginlerin evlerini de yağmalamışlardır. Cognac'ta bir yerel tuz vergi görevlisi öldürüp, cesedi suya atılmıştır. 12 Ağustos'ta yaklaşık 20 bin isyancı Saintes'i işgal etmiş, *grenier* sistemi yok edilmiş, zengin evler yakılmıştır. Cognac'ta isyan işçi isyanına dönüşmüştür. İsyancı vergiden muaf olan Bordeaux'a sığınmıştır. Yirmi tuz vergisi tahsildarı öldürülmüş, bedenleri tuzla kaplanmış (Knecht, 1996: 246). Zagorin'e göre isyan yüzyılın en büyük tarımsal isyanıdır. 20 Ekim tarihinde 10 bin askerden oluşan krallık ordusu Montmorency Dükü liderliğinde kente girmiştir. Yönetim feshedilmiştir. II. Henry ilk önce krallık görevlileri ve ayrıcalıklılar isyanı bastırmak için müdahale etmedikleri için Bordeaux'un imtiyazlarını feshetmiş ancak iki yıl sonra ayrıcalıkları tekrar vermiştir. Bununla birlikte Guyenne ve komşu bölgelerdeki *gabelle* ödemelerini kaldırmış, kral kendisinin ve ardıllarının *gabelle* yürürlüğe koymayacağı konusunda söz vermiştir. Bu bölgeler 1789 Devrimine kadar *quart* yerine daha ayrıcalıklı olan *redimés* bölgeleri olarak düzenlenmiştir (Burg, 2004: 163-164; Knecht, 1996: 247). Libourne'de isyana zanaatkârlar, tekneçiler ve köylüler katılmıştır. Limoges'de kent halkı kent kapılarını

isyancılara açmıştır, aynı durum Bordeaux'da da yaşanmıştır. İsyan kent zenginlerine de yönelmiş, Bordeaux'da zengin ailelerin evleri saldırıya uğramıştır. Libourne'da kent zenginleri hiçbir yerde görülmediği kadar hedefte olmuştur. İsyan sadece vergi görevlileri ve kent zenginlerine değil soylulara karşı da olmuştur (Heller, 1991: 39).

f. Parlement itirazı

Vergi karışıklığının aldığı başka bir biçim idari kararlardır. 1564 yılında *Paris Parlement* Kral Konseyi'nin sürekli şekilde vergi yürürlüğe koymasına karşı çıkan bir yasa çıkarmıştır (Burg, 2004: 167-168).

g. 1575-1580 Vivarais isyanı

XVI. yüzyılın son çeyreği ülkede patlak veren din savaşlarının etkisiyle isyanların daha yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. 1575- 1580 yılları arasında Vivarais bölgesinde vergi isyanı başlamıştır. Vivarais bölgesi, serflik ilişkilerinin zayıf olduğu, özgür köylülüğün yaygın olduğu bir yerdir. Özgür köylülerin feodal yükümlülükleri yılda bir ya da iki gün çalışma yükümlülüğü, bir miktar nakdi ödeme ve ürünün belli bir oranıdır, bölge içinde farklılıklar olsa da tüm bu yükümlülükler köylünün gelirinin yaklaşık yüzde yirmisine denk gelmektedir. Kiliseye yapılan ödemeler gelirin yaklaşık yüzde onunu oluştururken, vergiler feodal yükümlülüklerden daha ağır olmuştur (Salmon, 1979: 5). Köy topluluklarının çoğunluğu Katolik olmasına karşı Protestan köylüler de bulunmaktadır. Katolikler ve Protestanlar arası savaş bölgeyi ikiye bölmüştür. Vergilerin ve garnizon maliyetinin ağırlığının Katolik köylüler üzerinde yarattığı rahatsızlık vergi isyanına dönüşmüştür (1979, 6-7).

1575 yılında Pradellers Etat vergi görevlisi Oliver Leyris gerekli önlemlerin alınması için bir rapor yazmış, raporda Largentière'nin batısında vergi ödemeyi reddeden köylü ligasının olduğunu belirtmiştir. İsyan Vivarais'in farklı yerlerinde devam etmiştir. İsyanın liderliğini noter veya tüccar olduğu tahmin edilen Jean Rouviere yapmıştır (1979: 9-12). 1579 yılında krala iletilmek üzere Vivarais bölgesi adına bir rapor kaleme alınmıştır. Raporada adalet sisteminde reforma gidilmesi gerekliliği anlatılmış, savaş sırasında yaşanan yağma, hırsızlık ve saldırılara senyörlerin ve krallık görevlilerinin göz yummaları şikayet edilmiş, kraldan bu tür olayların engellenmesi için destek istenmiştir. Vergilere dair öneriler ise dikkat çekicidir. *Taille*'nin on yıllık süre içerisinde hafifletilmesi, geleneksel olmayan tüm vergilerin kaldırılması talep edilmiştir. Maliye görevlilerinin zimmetlerine para geçirdikleri, garnizon şefleriyle anlaşarak olması gerektiğinden üç kat fazla vergileme yaptıkları yazıya dökülmüştür. *Receveur*'ların hesaplarının, yargıçların, *Etat* konsüllerinin içinde olduğu bir komisyon tarafından kontrol edilmesi gerektiği önerilmiştir. Vergi kayıtları maaşları vergi ödeyenlere yeni bir yük yaratmayacak yeni dürüst bir kurul tarafından tutulmalıdır. Her yerleşim yeri için vergiler bir noter ve seçilmiş on üye ile birlikte *procureur* aracılığıyla dağıtılmalıdır. Borçlar da diğer bir şikayet konusudur, gecikmiş vergilerin ödenmesi ve hapis cezasından kurtulmak için gerekli paranın tefecilerden fahiş faizlerle alınmasının önemli bir sorun olduğu dile getirilmiştir (1979: 15). Kral önerileri okumuş ve borçların soruşturulması, şüpheli krallık görevlilerin araştırılmasını emretmiş ancak vergi kayıtlarını tutacak yeni denetçi önerisini reddetmiştir. Salmon'a göre krala gönderilen öneriler burjuvazinin talepleridir (1979, 16-18). Yeni *receveur*, krala isyancıların vergi ödemelerinin geciktirmesini istediklerini söylemiştir. Romans'ı ziyaret edip Dauphine'deki isyan ile ilgilenen Catherin de Médicci bu talepten haberdar olmuş, Languedoc *tresorier*'una vergi erteleme isteğini kabul etmesi gerektiğine dair mektup göndermiştir (1979: 19). 1579 yılında bir krallık kararı ile Vivarais bölgesinde tüm ligaların kapatılması istenmiş, ligalar rüşvet ve kanunları ihlal ile suçlanmışlardır. Languedoc valisi Damville barışı ihlal eden bölgelerin listesini çıkarmış ve barışın sağlanmasını istemiştir. Ligalara her türlü yardım yasaklamış, son olarak ise krallık askeri güce başvurmuştur. La Rouvière, Saléon gibi Protestan bölgelerden de destek almış, isyan büyümüştür. Protestan ve Katolik arasındaki bağlantı genişlemiştir. Largentieré'de görüşmeler yapılmış, La Rouvière barış sağlanırsa köylülerin *taille*, *tithe* ve feodal yükümlülüklerini ödemeye devam edeceğini söylemiştir. La Rouvière isyana, Dauphiné'de köylü orduları tuzağa düşürülerek Morains'de yok edilene kadar aylarca devam etmiştir. Ardından birkaç

liga faaliyeti olmuş, hareketin devamına dair herhangi bir belge veya bilgi bulunamamıştır (1979: 20-25).

h. Şikayet defteri

1576 yılında Bourg’lu Jean kentinin Blois’e göndereceği şikayet defterini kaleme almıştır. Şikayet defterinde üçüncü tabakanın iki tabaka hakkındaki rahatsızlıkları dile getirilmiştir. Bourg’lu Jean’in 1576 öncesinde kendisine dair net bilgiler olmasa da 1576 yılından sonra avukat, hukuk doktoru ve Vienne başpiskoposluk yargıci olduğu bilinmektedir. Öncesinde ise Le Roy Ladurie, Bourg’u tüccar olan ve zanaatkâr kökenli bir hukukçu olarak düşünebileceğimizi söyler. Defterde soyluların ve rahiplerin en güzel mülklere sahip olmalarına rağmen vergiden muaf olmalarından şikayet edilmektedir. Dauphine Etat’ta sekiz memur bulunmaktadır, ancak bunlardan altısı soylu ikisi ruhbandır ve soyluların hizmetindedir. Dauphine Etat’a kabul edilen on kent burjuva konsülleri vergi sürecini denetlemeyi başaramamaktadır. Bourg’a göre yapılması gereken üçüncü tabakanın diğer ikisinden ayrı toplanmasına izin vermektir. Dauphine kentlerinde *gabelle* tahsilatı yabancı tüccarlara verilmektedir. Fransız Kralının onayıyla Languedoc tuzlarından Alp sınırlarının kuzey ve doğusundaki dış ülkelere yapılan tuz ihracatı sözleşmeleri yabancı tüccarların ellerindedir. Bourg bu düzenlemelerden şikayetçidir, çünkü bunlardan ötürü Dauphine’li tuz tüccar ve taşıyıcılarının “ekmek paralarından mahrum” kalmaktadır. Diğer yandan, maliyeciler vergi toplarken altın ve gümüş sikkelerini değerlerini yüksek tutmakta, oluşan farkları kendileri ceplerine atmaktadırlar. Bourg, kendi deyimiyle “finans köpek balıklarına” karşı çıkmaktadır. Lyon’lu ve Dauphine’li para babaları kentlere yüksek faizle borç vermektedirler. Bourg kırlara dair de yazmıştır. Kral topraklarını su parasına satmış veya bağış olarak vermiştir. Senyörler buralarda keyfi uygulamalar yapmaktadırlar. Senyörler köyün geleneksel olarak yararlandığı ortak hakları (hayvan otlatma, odun kesme, ortak değirmen, pres yapma ve fırın kullanma gibi haklar) gaspetmektedir. Geleneksel hakların koruyucusu kral toprakları geri almalıdır. Kırsal alanlarda soylu olmayanlardan toprak satışları üzerinden alınan vergiye karşı çıkmaktadır. Bourg, verginin ikamet edilen yerde ödenmesi gerektiğini yazar, Le Roy Ladurie’a göre bunun anlamı kentli burjuvazinin vergileri yalnızca kentteki mülkleri için ödeyeceği ve kırdaki büyük toprak mülkiyeti için ödemeyeceğidir. Bourg’lu Jean tabakaların eşit vergilendirilebileceğini ve vergi yüklerinin ödeme gücüne göre yapılabileceğini düşünmektedir. Bourg’lu Jean 100 maddelik şikayet listesinden sonra, 1579 yılında bu listeye 44 maddelik ek yapmış ve hatta Ağustos 1579’da “ana kraliçeye uyarılar” isimli bir metin daha kaleme almıştır. Le Roy Ladurie bu metinlerin eskisine göre daha cüretkâr olduğunu söylemektedir. Bourg vergiden muaf olan memurlara ve soylulara kızmakta, her türlü kaynaktan yararlanan bu kesimlerin bu işlerin finansmanına katılmalarının zorunlu olduğunu dile getirmektedir. Ruhbanlar için fikri ise yıllık geliri 200 liranın altında olan köy ve mahalle papazlarının vergiden muaf olması yönündedir. *Gabelle* tahsilatının yabancı finansçılardan alınıp, tahsilat yetkisinin kentlere verilmesi gerektiğini söylemektedir. Bu konuda Kraliçe ve soylular hem fikir olsa da, soyluların vergi ödemesi konusu kabul edilemezdir. Catherine Medici soyluluğun muafiyet hakkının geleneksel olduğunu söylemiş, köylülere dair talepleri olumlu karşılamıştır. 1579 yılı Nisan’ındaki Etat toplantısında Bourg vergileri ödemeyeceklerini açıklamış, grev vergilerle birlikte Lyon’lu finansçılara ve askeri komutanlara olan borçları da içermiştir. Grev sonrası muafiyetler geri çekilmemiş, ancak üçüncü tabakanın toplantılarda temsiliyeti sağlanmıştır. Soylulara “İsviçre’yi hatırlıyor musunuz?” diye soran (İsviçre’deki soylu katliamını hatırlatan) yine Bourg gibi hukukçu olan Gamout bu olay sonrasında Bourg’la birlikte kraliçenin emriyle tutuklanmıştır. Bourg ve Gamout’a Romans, Montelimar ve Valence destek vermiştir. Bourg ve Gamout kralın emriyle serbest bırakılmıştır. Le Roy Ladurie’a göre vergi grevinin ilk adımı XVI. yy.’ın başlarında bizim Montelimar olarak ele aldığımız olayla başlamış, mali grev ikinci safha olmuş, soylular ancak 1636 yılında vergiye tabi olmuştur.

1578’de Dauphine’in pek çok kentinde vergi ve ayrıcalıklı karşıtı olan birlikler ligalar kurulmuştur. Liga girişimi Montelimar’da başlamıştır. Bu hareket Valence, Romans, Vollaire gibi pek çok kent ve kıra yayılmıştır. Ligalar hareketinin başladığı yer Montelimar’dır. Montelimar hem Katolik hem de Protestanlar vardır, din hareket içinde baskın değildir. Liganın kökeninde haydutlara ve vergilere karşı direnç vardır. 1578 yılında Barletier denilen Faure adında bir önderin yürüttüğü

liga bunun göstergelerindedir. Le Roy Ladurie'nin tahminlerine göre liga esnaf loncaları ve halk tarafından oluşmaktadır. Vergi karşıtlığının yükseldiği bir dönemde hane başına dört veya altı ekülük yeni bir verginin toplanacağı duyulunca, rahatsızlık artmıştır. Le Roy Ladurie verginin aslında çok yüksek olmadığını ancak kentin diğer bölgelere göre en düşük tarımsal kapasitesine denk geldiği için tepki yarattığını söylemektedir. Vergi tahsildarı 1578 yaz vergilerinin liga nedeniyle pek çok kişi tarafından ödenmediğini şikayet etmektedir. (Ladurie, 2002: 119-122). Barletier, yerel meclis konsülün hesapları denetlenmesini istemiş, yerel meclis bu talebi kabul etmiştir. Yaz için toplanması gereken verginin yarısının tahsil edilmesine karar verilmiştir. Buna karşın, vergilerin kısmen hatta tamamen kaldırılması talep edilmiş, belediye yönetiminin vergilerle zenginleştiği şikayetleri olmuştur. Rhone vadisi köylüleri de köy konsülleri aracılığıyla örgütlenmeye başlamışlardır. Donzère köyünde gerçekleşen olay hareket içinde Katolik/Protestan düşmanlığına neden olabilecek etkenleri göstermektedir. Katolik Donzère köyü konsüllüğüne Protestan Montbron'un yazdığı mektupta "Eğer Protestanlara vergilerinizi ödemezseniz sizin oralarda insan ve hayvan katledeceğim bütün ev ve ambarları yıkacağım" demektedir (2002, 122-123). Hareket ikiye ayrılmıştır, bir yanda Valence ve Valloire ve Romans çevresi -Katolik olan ancak Protestanlara karşı tavırlar almayan grup-diğer tarafta ise Protestan karşıtı Montélimar vardır. Le Roy Ladurie bu ayrımın Romans ve Valloire'da Katolik askerler önemli bir tehdit oluştururken, Montélimar'da Protestan askerlerin varlığından kaynaklandığını söyler. Romans'ta Katolik askerlere karşı Protestanlarla birlikte mücadele verilmektedir. Romans'da ise 1580 yılında *taille* isyanı başlamış, zanaatkârlar, çiftçiler vb. kesimler isyana katılmıştır (Le Roy Ladurie, 2002).

i. 1580 Gautiers isyanı

Normandie'nin Lisieux bölgesindeki Gautiers köylüleri hem vergiler hem de askerlerin yağmalarından ötürü isyan etmiştir. IX. Charles döneminde vergiler düşse de III. Henry döneminde gümrük vergileri ve satış vergileri artmış, 1580'lerde bu vergilerin artışı şikayetlere neden olmuş, zanaatkârlar bu vergilerden kurtulmak için göç etmişlerdir. 1586 yılında Lisieux bölgesinde Gautiers köylüleri isyan etmiş, isyana Katolik cephesinde savaşan kontları da katılmış, isyan 1588 yılına kadar sürmüştür. Katolik Kont Harcourt taraf değiştirip Dük Montpensier cephesine geçince köylüler krallık ordusu tarafından katledilmiştir (Burg, 2004: 178).

i. Ligalar

1590'larda Languedoc'ta *taille* karşıtı daha barışçıl bir biçimde kurulmuş ligalar vardır. Katolik ve Protestan köylülerden oluşmuşlardır. Protestanlar *taille* ödemeyi kabul etmezken, Katolikler vergi ödemelerinin adil olmasını istemişlerdir (Burg, 2004: 179).

j. Croquant isyanı

1593'te başlayan ve 1595'e kadar süren Vivarais köylü isyanı Gevaudan'dan Velay ve Croquant isyanına kadar sıçramıştır. 1570'lerdeki öncüllerine benzemediği için Croquant olarak adlandırılmışlardır. Köylüler iç savaşın yarattığı karmaşa, sefalet sonrası artan vergiler yüzünden isyanı başlatmıştır (Salmon, 1979). İsyân 1592-1595 yıllarında Limousin, Périgord, Saintigone ve güneybatının pek çok yerinde gerçekleşmiştir. Croquans adı Auvergne'de Crocq adında kentten gelmektedir. Bu tarihten sonra köylü isyanlarının Croquant olarak adlandırılmıştır. Croquant'lar ilk defa hukuksuz davranan soylulara ve köyü yağmalayan askerlere karşı kendilerini savunmak için silahlanmışlardır. Soyluluğa düşmandırlar, *taille* ve feodal rantlarının ödemeyi reddetmiş, kendilerini tüm yükümlülüklerinden kurtulmuş üçüncü tabaka olarak görme istediğinde olmuşlardır. İsyân iç savaş bittiğinde 1595 yılında IV. Henry tarafından zorlukla bastırılmıştır. Croquant isyanı feodal ranta karşı gerçekleşen ilk isyan olmuş ve ileriki yıllarda tekrarı yaşanmamıştır (Zagorin, 2003: 217). Croquant'ların isyanı daha çok kendi lordlarına karşıdır. Périgord Croquant'ları soyluların zorla vergileri tahsil ettiklerini ve *taille* ödemedikleri için 200'den fazla köylüyü hapis ettiklerinden şikayet etmektedir. Périgord isyanının öncüsü La Linde'de 1594 yılında soyluların kendi köylülerini karşı tarafa sattığından yakınmıştır (Greengrass, 1995: 170).

k. Muafiyet tasarısı

1594 yılında Grenoble konsülü soyluların *taille* muafiyetleri ile ilgili on kent in meclisinde Kral IV. Henry'ye sunulmak üzere bir tasarı vermiştir. IV. Henry tasarımı Lyon'da iken dinlemeyi kabul etmiştir. Grenoble hukukçusu olan Ennemond Marchier soyluların muafiyetlerinden şikayetçi olmuş, soyluluk unvanları satışının artışıyla birlikte muafiyetlerini arttırdığını dile getirmiştir. Sunduğu öneri yirmi yıl önce Jean Bourg'un reform önerisini hatırlatmaktadır. IV. Henry öneriyi kabul etmemiştir. Kral Konseyi ise kral hariç kimsenin Dauphine'de yeni vergi koymayacağı, uygulamada olunan vergilerin düşürüleceği, ödenmemiş, gecikmiş verginin tahsil edilmeyeceği, altı yıl boyunca bölgenin borçlarını ödemekten vazgeçmeyeceğine dair kararlar vermiştir. Ancak kararların uygulanması gecikmiştir (Burg, 2004: 183-184).

SONUÇ

XVI. yüzyıl Fransa'sında gerçekleşen vergi isyanlarını genel olarak değerlendirdiğimizde aşağıdaki sonuçlara ulaşmamız mümkündür:

1) Soylular kralın vergileri yükseltmemesini, muafiyetlerinin korunmasını isterken, burjuvazi soyluların da vergi ödemesi gerektiğini savunmakta, köylüler ise *taille* yükünden şikayetçi olmaktadır. Soylular kazandıkları vergi muafiyeti hakkını korumaya çalışırken, burjuvazi vergilere dair taleplerini dile getirmiştir.

2) İsyanlarda sınıfların tutularına baktığımızda ise en pasif isyancının zanaatkarlar olduğu söylenebilir. Bercé'in "esnafın genel özelliği siyasal açıdan sarsılmaz bir bekle ve gör tutumu" (2003:112-113) tespiti XVI. yüzyıl Fransa'sı için çok yabancı değildir. Yüzyıl boyunca zanaatkarların katıldıkları tek isyan 1514 yılında şarap ve diğer tüketim vergilerine karşı gerçekleştirilen Agen isyanıdır. Bunun dışında 1578 Vergi Karşıtı Dernek'e loncalar olarak katılmışlardır. 1586 yılında Gaultiers'da köylüler gümrük vergilerine isyanı tercih ederken, zanaatkarlar göç etmeyi tercih etmişlerdir. Bercé zanaatkarların pasif tutumunu loncalarda örgütlü olmalarından dolayı korunaklı olmalarına bağlamaktadır (2003: 113).

3) Köylüler yüzyıl boyunca vergi isyanlarının en hareketli toplumsal sınıfıdır. Vergi isyanlarında köylülerle ittifak yapan ya da isyanlara öncü olan tüccar ve soylu sınıf köylüler aleyhine davranmış veya isyandan doğrudan kazanç elde etmişlerdir. 1529 yılında Lyon *tithe* isyanında köylülerin vergi ödememesi Kilisenin toprak satışı nedeniyle burjuvazi ve soyluların çıkarına olmuştur. 1575 yılında Vivarais'deki köylü isyanının önderi tüccar La Rouvière kral tarafından sıkıştırılınca, barış sağlanırsa köylülerin tüm yükümlülüklerini yerine getireceğini söylemiştir. 1586 yılında Gaultiers köylüleri ile isyan eden Katolik Kont Harcourt taraf değiştirince köylüler katledilmiştir. Croquant isyanı ise hem vergi hem de feodal yükümlülükler karşıs olması bakımında yüzyılın diğer isyanlarından farklı olmuştur. Croquant isyanı hedefi açısından ilk olmuştur. İsyani IV. Henry tarafından zor bastırılmıştır. IV. Henry'nin Maliye Bakanı Dük Sully'nin *taille* düşürme çabalarına baktığımızda (Slantchev, 2014: 7), köylü isyanlarının vergilere etkide bulunduğu söylemek yanlış olmaz.

4) Soylular köylülerin dolaylı olarak elde ettiği kazanımları, dolayimsız şekilde elde etmişlerdir. Yüzyılın en büyük isyanı olarak adlandırılan 1542 *gabelle* isyanına katılmış ve 1548 isyanı sonrası *gabelle* ödemelerinin kaldırılmasını sağlamışlardır. İsyani kendilerini tehdit ettiğinde örneğin 1514 yılı Agen'de olduğu gibi isyancılar zenginlere yöneldiğinde isyanı bastırılmış, kazançlı çıkacaklarını anladıklarında 1548 *gabelle* isyanında olduğu üzere ayaklanmaya geç müdahale ederek gizli desteklerini sunmuşlardır. 1568 yılında Kral Konseyine karşı *Parlement* onayı olmadan vergileme yapılmaması gerektiğine dair bir yasa çıkarmışlardır.

5) Burjuvazi ise dönemin en talepkâr toplumsal sınıflarındandır. Ancak bu burjuvazi taleplerini köylülerin tersine daha pasif bir biçimde dile getirmeyi tercih etmiştir. Tüccar işverenler soyluların vergi muafiyetinden, vergilerin dağılışı ve tahsil biçiminden, vergi miktarından şikayet etmektedir. 1575 Vivarais isyanında La Rouvière vergi denetiminin vergi dağıtımının noterlerin ve Etat konsüllerinin olduğu komisyonlar tarafından yapılmasını istemektedir. Bourg’lu Jean’in kaleme aldığı şikayet defterinde soyluların vergiden muafiyeti şikayet edilmekte, burjuva konsüllerin vergi denetimi yapamadıkları söylenmekte ve en önemlisi her tabakanın eşit ve gelirine göre vergi ödemesi gerektiği dile getirilmektedir. Şikayet defterinde *gabelle* tahsilatının yabancı tüccarlara verilmemesi, kırsal alanlarda toprak alımları üzerine vergi koyulmaması, vergilerin ikamet edilen yerdeki mülklere göre alınması, senyörlerin köylülerin ortak haklarını çiğnememesi gibi talepler de bulunmaktadır. 1595 yılında Ennemonde Marchier önderliğinde krala sunulan tasarıda Bourg’un önerileri tekrar edilmiştir, soyluların muafiyeti üzerinde durulmuştur. Bu talep ancak 1789 Fransız Devrimi ile gerçekleştirilebilmiştir.

6) Vergi isyanları çoğunlukla *dolaysız vergiler* nedeniyle çıkmıştır. Nüfusun önemli bölümünün kırlarda yaşadığı, üretimin önemli kısmının tarımdan elde edildiği, kentler arası ulaşımın oldukça yavaş olduğu ticaretin yeni yeni yükseldiği bir dönemde bu sonuç şaşırtıcı görünmemektedir. 1529 yılı Lyon isyanı *tithe*, Croquant isyanı, 1590 Vergi Karşısı Dernek, Romans isyanı, 1548 isyanı ve Vivarais isyanı *taille* nedeniyle çıkmıştır. İsyancılar daha çok kırlarda görülmektedir. Ancak köylü isyanları kentlere de taşınmıştır. 1529 yılı Lyon isyanı bu duruma örnek verilebilir. Vergi Karşısı Dernekler hem kent hem de kırlarda örgütlenmişlerdir. 1578 yılındaki Vergi Karşısı Dernek Rhone Vadisi etrafında köylerde ve Valence, Romans gibi kentlerde örgütlenmiştir.

7) En geniş sınıf koalisyonu *dolaylı vergilerden* kaynaklı olan isyanlarda görülmektedir. 1514 yılında şarap ve tüketim malları üzerin konulan vergilere karşı tüccar, zanaatkâr ve kentliler katılmıştır. 1542 yılındaki *gabelle* isyanına ise soylular, tuz bataklık sahipleri ve kentliler katılmıştır. Bu isyan sonrasında *gabelle* kaldırılmıştır. Dolaylı vergilere karşı özellikle *gabelle*’ye ve şarap üzerinde konulan tüketim vergilerine karşı isyanların en geniş sınıf ittifakına neden olması verginin dolaşım üzerinden alınması, tüketime konu olan metallerin aynı zamanda üretime de girmesi dolayısıyla üreticiyi, tüketiciyi ve tüccarı etkilemesidir. Bu noktada vergiye konu olan metanın niteliği de da önemlidir. Örneğin lüks tüketim malına konulan tüketim vergisi Fransa’nın önemli geçim kaynağı olan şarap üzerine konulan tüketim vergisinden daha farklı tepkiler yaratacaktır.

8) Talepleri doğrudan kabul gören isyan 1542 isyanı ve 1548 yılında kentlilerin yer aldığı soyluların geç müdahale ederek dahil oldukları Bordeaux ve Guyenne’de yoğun olarak yaşanan *gabelle* ve *taille*’ye karşı gerçekleşen ve yüzyılın *en büyük isyanı* olarak adlandırılan isyanlardır. Bu iki isyanlarda soyluların dolaylı ve doğrudan etkisinin olması isyanı diğerlerinden ayıran özelliktir.

9) Coğrafi olarak en geniş alana yayılan isyan *tithe* kaynaklı olmuştur. *Tithe*’nin ardından *gabelle* gelmektedir. *Tithe* kaynaklı isyanın coğrafi genişliğinin bir nedeni XVI. yüzyılda İsviçre ve Almanya’da refah düşüşü yaşayan burjuvazi ve soyluların Katolik Kilisesine açtıkları savaş olabilir. Fransa’yı çevreleyen bu coğrafyadaki köylü isyanları Fransız köylülerini de etkilemiş, Fransız soyluları da İsviçre ve Almanya’da olduğu gibi Katolik Kilisesi karşıtlığı yapmıştır.

10) Dini eğilimler vergi isyanlarında ayırt edici bir özellik olarak görülmemektedir. Örneğin Protestanların isyanlarda daha radikal taleplerinin olduğu ya da Katolik köylülerin daha uzlaşmacı olduğunu söylemek mümkün değildir. Dinin etkisi isyanın gerçekleştiği yer ve zamanda sınıf mücadelesinin büründüğü biçime göre farklılık göstermiştir. *Tithe* isyanında Katolik Kilisesine değil de Kalvinist Kiliselere vergi ödemeyi tercih eden köylüler olmuş, 1590 Vergi Karşısı Ligalarda Katolik köylüler vergilerin daha adil olmasını isterken, Protestan köylüler vergi ödemeyi reddetmişlerdir. 1529 Lyon *tithe* isyanında hem Katolik hem de Protestan köylüler Kiliseye vergi ödememişlerdir. Vivarais isyanına Protestan ve Katolik köylüler katılmıştır. Montelimar kenti ligalarda Protestan askerlerden rahatsızlık duyduklarından ötürü Protestan karşıtlığı yapmışlardır.

11) İsyancılar özellikle güney bölgelerde gerçekleşmiştir. Güney bölgelerin özellikleri, diğer bölgelere göre otlakların bol dolayısıyla tarımsal zenginliğin görece büyüklüğü, küçük toprak sahipliğinin ve Protestanlığın yaygınlığı ve bu bölgelerin özerk olmaları dolayısıyla kent meclislerinin vergileri yükseltme yetkilerinin olmasıdır. Kuşkusuz bu faktörler isyanın coğrafi

nedenlerini açıklayabilir ancak isyanların güney bölgelerde görülmesinin nedenlerinden biri din savaşlarının bu bölgeleri yoğun olarak etkilemiş olması olabilir.

12) Vergiler Croquant, Gauters isyanları için savaş nedeniyle artmış, askerlerin yağma ve yıkımları da önemli rahatsızlık nedeni olmuştur. 1514 Agen isyanının nedeni olan gümrük vergileri yine belediyenin savaş nedeniyle borçlanmasıyla kaynaklanmıştır. Vivarais'de garnizon maliyetleri isyanın sebeplerinden biridir. Vergi isyanlarına neden olan vergilerin çoğunlukla savaş kaynaklı olduğu görülmektedir.

13) Yüzyıl boyunca gerçekleşen isyanların ortak noktası isyana konu olan taleplerin hangi sınıf tarafından olursa olsun sürekli yinelenmesi olmuştur. 1542 *gabelle* isyanının talepleri 1548 isyanında devam etmiş, Dauphine Etat yüzyılın ilk yarısında vergi muafiyetlerinden duyduğu rahatsızlığı yineleyerek deklare etmiştir. Köylülerin *taille* karşılığı 1570'lerden sonra Dauphine ve Languedoc gibi bölgelerde sürmüş köylüler ligu kurmaya devam etmiş, vergi ödememiş, isyanlar tekrarlamıştır. Bourg'lu Jane ise 1576 yazığı şikayet defterini 1579'da eklemelerle genişletmiş, 1594 yılında Grenoble konsülü aynı istekleri Kral IV. Henry'ye sunmuştur.

14) İsyarlarda süreklileşen talepler bulunmaktayken, farklılıklar da bulunmaktadır. 1542 yılındaki *gabelle* isyanı 1548 yılında *gabelle* ve *taille* vergilerini kapsayan ve yüzyılın en büyük isyanı olarak adlandırılan isyanı öncüleştirmiştir. 1548 isyanının farkı soyluların isyana müdahale etmeyerek katılmasıdır. Köylü isyanlarının devamı olan Croquant isyanları ise feodal yükümlülüklerle karşı çıkmasıyla geçmişten daha radikal bir kopuşu barındırmıştır.

15) İsyarlarda öncülük çok baskın bir eğilim olmamakla birlikte 1570'ler ve sonrası gerçekleşen köylü isyanlarında burjuvazinin öncülüğünü görmek mümkündür. Vivarais isyanında Jean Rouviere ve Dauphine ligalarında Barletier bu durumun örneklerindedir.

16) Köylülerin ittifak yaptıkları sınıflar 1586 Gautiers ve Vivarais isyanlarında görüldüğü gibi köylülerin kayıpları ile sonuçlanmıştır. La Rouviere krala aralarında barış olursa köylülerin yükümlülüklerini yerine getireceğini söylerken, Kont Harcourt köylülere karşı kralın yanına geçmiştir.

17) İsyarlarda genellikle krallık görevlileri ve büyük toprak sahipleri olan dükler tarafından bastırılmıştır. Yüzyılın en büyük isyanı olarak adlandırılan 1548 Gabelle İsyarını Dük Montmorency, 1586 Gautiers İsyarını Dük Montpensier, 1575 Vivarais İsyarını Languedoc Valisi Damville, Croquant İsyarını IV. Henry bastırılmış Bourg'lu Jean'in tutuklanma emrini bizzat kral vermiştir.

18) Vergi isyanı bir çeşit ilkel birikim görevi görmüştür. Beziers'da köylülerin Katolik Kilisesine vergi ödememesi kilise topraklarının burjuvazi ve tüccarlara satılmasına sebep olmuştur. Böylelikle vergi sınıf oluşumuna katkıda bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- Beik, W. (2009). *A Social and Cultural History of Early Modern France*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Benedict, P. (1992). *Cities and Social Change in Early Modern France*. Oxford: Routledge.
- Bercé, Y. (2003). *Modern Avrupa'da Ayaklanmalar ve Devrimler*. Çeviren: M. Cedden. İstanbul: İmge Yayınları.
- Bodin, J. (2009). *On Sovereignty Six Books of the Commonwealth*. Çeviren: M.J. Tooley Oxford: Seven Treasures Publications.
- Blaufarb, R. (2012). *The Politics of Fiscal Privilege in Provence, 1530s-1830s*. n: The Catholic University of America Press.

- Bloch, M. (1996). *French Rural History*. Berkeley: University of California Press.
- Baumgartner, F. J. (1995). *France in the Sixteenth Century*. Londra: Macmillan.
- Burg, D. F. (2004). *A World History of Rebellions*. New York: Routledge.
- Braddick, M. J. (1994). *Parliamentary Taxation in Seventeenth Century England*. Suffolk: The Boydell Press.
- Brissaud, J. (1915). *A history of French public law*. Boston: Little Brown.
- Clark, S. (1995). *State and Status*. n: University of Wales Press.
- Collins, J. B. (1995). *The State in Early Modern France*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Collins, J. B. (2003). *Classes, Estates and Order in Early-Modern Bretagne*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dobb, M. (2007). *Kapitalizmin Gelişmesi Üzerine İncelemeler Geçiş Tartışmaları*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Engels, F. (1999). *Köylüler Savaşı*. Çeviren: K. Somer. İstanbul: Sol Yayınları.
- Grant, A. J. (2013). *The French Monarchy 1483-1789*. New York: Cambridge University Press.
- Greengrass, M. (1995). *France in the Age of Henri IV*. Londra: Longman.
- Heller, H. (1991). *Iron and Blood Civil Wars in Sixteenth Century France*. Londra: McGill-Queens Press.
- Hilton, R. H. (1995). *English and French towns in feudal society*. New York: Cambridge University Press.
- Holt, M. P. (1995). *The French Wars of Religion, 1562-1629*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kettering, S. (2001). *French Society 1589-1715*. Londra: Longman.
- Knecht, R. J. (1982). *Francis I*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Knecht, R. J. (1996a). *The Rise and Fall of Renaissance France, 1483-1610*. Londra: Fontana Press.
- Knecht, R. J. (1996b). *French Renaissance Monarchy: Francis I & Henry II*. Londra: Longman.
- Le Roy Ladurie, E. (1994). *The Royal French State 1460-1610*. Oxford: Blacwell.
- Le Roy Ladurie, E. (2002). *Romans Karnavalı*. Çeviren: M.A. Kılıçbay. İstanbul: İmge Yayınevi.
- Lublinskaya, A. D. (1968). *French Absolutism: The Crucial Phase 1620-1629*. London: Cambridge University Press.
- Marx, K. (2006). *Fransa'da Sınıf Savaşları 1848-1850*. Çeviren: S. Belli, İstanbul: Sol Yayınları.
- Montaigne, M. (2012). *Yol Günlüğü*. İstanbul: YKY.
- Neely, S. (1992). *A Concise History of the French Revolution*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Parker, D. (1990). *The Making of French Absolutism*. New York: Routledge.
- Potter, D. (1995). *A History of France 1460-1560*. New York: St. Martin's Press.
- Roberts, P. (2007). Urban conflict and royal authority: popular revolts in sixteenth-century Troyes. *Urban History*, 34, 190-208. Retrived October 15, 2016 from Cambridge University Press.
- Salmon, J. (1979). Peasant Revolts in Vivarais, 1575-1580. *French Historical Studies*, 11, 1-28. Retrived September 15, 2016 from Jstor.
- Shennan, J. H. (1969). *Government and Society in France 1461-1661*. Londra: Allen & Unwin.

- Slantchev, B. L. (2014). War and Society 1598-1789. Retrived November 5, 2016 from slantchev.ucsd.edu: <http://slantchev.ucsd.edu/courses/ps143a/10%20France,%201654-1789.pdf>.
- White, E. N. (1999). France and the Failure to Modernize Macroeconomic Institutions. Retrieved March 20, 2016 from EconStor: <http://www.sas.rutgers.edu/virtual/snde/wp/1999-04.pdf>.
- Zagorin, P. (2003). *Rebels & Rulers 1500-1660 Volume II*. Cambridge: Cambridge University Press.